

Résztevő neve: _____

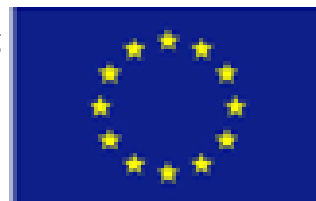
A gyermeki jogok érvényesítése

Szakemberek készségfejlesztése a veszélyeztetett gyerekek jogainak érvényesítése érdekében az Európai Unióban

Résztevői munkafüzet

2 Modul: Bevezető a gyermeki fejlődés és kommunikáció témaköreibe

A projekt az Európai Unió, Alapvető Jogok és Állampolgárság
Program keretében került megvalósításra

További támogatást az
Allan és Nesta Ferguson Közhasznú Alapítvány nyújtott

---

coram **clc**
Children's Legal Centre

CSALÁD, GYERMEK, IFJÚSÁG
KIEMELKEDŐEN KÖZHASZNÚ EGYESÜLET
FAMILY CHILD YOUTH ASSOCIATION

coram
Voice
getting young voices heard

 errc
european roma rights centre

A KÉPZÉST KIDOLGOZTA:

Coram Gyermejkjogi Központ,
Nagy-Britannia

Coram Voice, Nagy-Britannia

Európai Roma Jogok Központja,
Magyarország

Támogatást nyújtott:

Gyermejkjogi Klinika, Cork Egyetem
Írország

Család, GYERMEK, Ifjúság
Kiemelkedően Közhasznú Egyesület
FAMILY CHILD YOUTH ASSOCIATION

Család, GyermeK, Ifjúság Egyesület,
Magyarország

TOVÁBBI PROJEKT PARTNEREK:

FICE, Bulgária

Helsinki Bizottság, Csehország

Emberi Jogok Észtországi
Központja, Észtország

Social Education Action,
Görögország

L'Albero della Vita Cooperative
Sociale, Olaszország

Empowering Children
Foundation, Lengyelország

Szlovákia Gyermekei Alapítvány,
Szlovákia

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A tananyagot Professzor Carolyn Hamilton (Coram International, Coram Gyermekjogi Központ), Dr Lynn Brady és Jo Woolf (Coram Voice), Geller Judit és Weiss Ádám (Európai Roma Jogok Központja), Dr Ursula Kilkelly (Gyermekjogi Klinika, Cork Egyetem) és Dr. Herczog Mária (Család Gyermek Ifjúság Egyesület) dolgozta ki. Külön köszönjük Ruth Barnes, Awaz Raof és Jen Roest (Coram Gyermekjogi Központ) és Ido Weijersnak (Ütrechti Egyetem) értékes szakmai támogatását.

További köszönet illeti mindazokat, akik hozzájárultak a képzés megvalósításához, beleértve a program partnereit: Szlovákia Gyermekai Alapítvány (Szlovákia), Emberi Jogok Észtországi Központja (Észtország), FICE Bulgária, L' Albero della Vita Cooperativa Sociale (Olaszország), Empowering Children Foundation (Lengyelország), Social Education Action (Görögország), Helsinki Bizottság (Csehország) továbbá a próbacsoportok előadóinak és résztvevőinek munkáját, akiknek értékes észrevételei segítették a képzési anyag kidolgozását.

Hálánkat fejezzük ki a fókuszcsoportos beszélgetésen részt vevő gyerekeknek és fiataloknak (Coram Voice's Care Experienced Champions), akik észrevételeikkel felbecsülhetetlenül értékes módon járultak hozzá a képzési anyag kidolgozásához.

Külön köszönet illeti az Európai Unió Alapvető Jogok és Állampolgárság programját – jelen képzés a program pénzügyi támogatásával valósulhatott meg. A szerzők továbbá hálájukat fejezik ki az Allan és Nesta Ferguson Közhasznú Alapítványnak a projekthez való hozzájárulásukért.

A kiadvány tartalmáért kizárólag a Coram Gyermekjogi Központ és együttműködő partnerei felelősek, a benne foglaltak nem feltétlenül tükrözik az Európai Bizottság szakpolitikáit és nézeteit.

“Mindennél fontosabb, hogy a szakemberek békében legyenek önmagukkal. Ha ez nincs meg, akkor nem tudnak segíteni a gyerekeknek”.

Fókuszcsoport résztvevő, Görögország

HASZNÁLATI FELTÉTELEK

Ez a képzési anyag nem használható a tulajdonosok és szerzők egyértelmű beleegyezése nélkül, és kizárólag a Coram Gyermekjogi Központ és a kidolgozásban részt vevők más szervezetek hozzájárulásával módosítható, akik az alábbiak voltak:

“©Coram Gyermekjogi Központ. Készítette a Coram Gyermekjogi Központ és Coram Voice (Nagy Britannia), Európai Roma Jogok Központja (Magyarország), Gyermekjogi Klinika, Cork Egyetem (Írország), Család, Gyermek, Ifjúság Egyesület (Magyarország), FICE (Bulgária), Helsinki Bizottság (Csehország), Szlovákia Gyermekai Alapítvány (Szlovákia), Emberi Jogok Észtsországi Központja, (Észtsországi), L’Albero della Vita Cooperative Sociale (Olaszország), Empowering Children Foundation, (Lengyelország), és a Social Educational Action (Görögország), “A gyermeki jogok érvényesítése - Szakemberek készségfejlesztése a veszélyeztetett gyerekek jogainak érvényesítése érdekében az Európai Unióban” projekt részeként.

A projekt az Európai Unió, Alapvető Jogok és Állampolgárság Program keretében került megvalósításra. További támogatást az Allan és Nesta Ferguson Közhasznú Alapítvány nyújtott.”

2 MODUL: BEVEZETÉS A GYERMEKI FEJLŐDÉS ÉS KOMMUNIKÁCIÓ TÉMAKÖREIBE

IDŐTARTAM: 2 óra 15 perc

PROGRAM

- ❖ A GYERMEKI FEJLŐDÉSHEZ ÉS KOMMUNIKÁCIÓHOZ KAPCSOLÓDÓ ELŐADÁS ÉS MEGBESZÉLÉS**

  - ❖ A GYERMEKI FEJLŐDÉS ÉS KOMMUNIKÁCIÓ FŐBB TÉNYEZŐIHEZ KAPCSOLÓDÓ ELŐADÁS, MEGBESZÉLÉS ÉS GYAKORLAT**

  - ❖ ESETTANULMÁNY ÉS GYAKORLAT A FEJLŐDÉSBELI, EGYÉNI ÉS TÁRSADALMI TÉNYEZŐKHOZ KAPCSOLÓDÓAN, MELYEK KIHATÁSSAL LEHETNEK A KOMMUNIKÁCIÓRA**
-

2.1 GYERMEKI FEJLŐDÉS ÉS KOMMUNIKÁCIÓ

Ebben a modulban bemutatásra kerülnek a gyermeki fejlődés alapvető megközelítési módjai és azok hatása a gyerekek viselkedésére és kommunikációjára. A modul célja a figyelem felhívása arra, hogy a gyermeki fejlődés milyen módon hathat ki a gyermeki kommunikációra, mit jelent ez, amikor munkánk során gyerekekkel foglalkozunk, továbbá olyan készségek elsajátítása és erősítése, amely a gyerekekkel történő kommunikáció során hasznos lehet. Ez a modul ugyan nem tanít meg mély ismereteket, elméleti megközelítéseket a gyermeki fejlődés területeiről, de további források és olvasmányok listája található meg a munkafüzet legutolsó részében a téma iránt érdeklődők számára.

A 'gyermeki fejlődés' alatt számos területet értünk, amelyek folyamatos változásban vannak a gyermekkor egésze alatt, biztosítva ezzel az új készségek elsajátítását és ismeretek bővülését.

Fontos figyelembe venni, hogy a gyermeki fejlődés megértése egy 'eszköz' amely további információt ad gyerekekről általánosságban (tehát külön, egyénekre nem szűkíthető le). Ennek ellenére hasznos lehet a szakemberek, szülők és gondozók számára a fejlődési állomások megismerése (és az ehhez társuló életkori csoportok) annak érdekében, hogy az általuk gondozott gyereket megfelelően tudják támogatni.

Gyermeki fejlődés és gyermeki jogok

- A gyermeki fejlődés lényeges a gyermeki jogok szempontjából. Különösen a 'fokozatosan kibontakozó képességek' és a folyamatos érés fogalmak esetében. Fontos megjegyezni, hogy egy fejlődésbeli elmaradás soha nem lehet oka a gyermeki jogok tagadásának.
- Néhány esetben az adott gyerek fejlettségi állapota okozhatja a gyermeki jogok érvényesülésének gátját – de fontos kiemelni, hogy ez az állapot nem lehet a hátrányos megkülönböztetés alapja a gyerekekkel, vagy a gyerek szüleivel szemben. Például azon esetekben, ahol a gyerekek súlyos fejlődési elmaradása van.

A gyermekjogi megközelítést három fő érv alapján szükséges a gyermeki fejlődést komolyan venni:

- 1) Minden gyermeknek joga van a fejlődéshez, ehhez az államnak (és akik az állam által biztosított szervezeteknél dolgoznak) minden lehetséges támogatást meg kell adnia. A Gyermekjogi Egyezmény 6.2 cikke alapján: 'Az Egyezményben részes államok a lehetséges legnagyobb mértékben biztosítják a gyermek életben maradását és fejlődését.'
- 2) A gyermekkorra célzó fejlesztés jó eredményeket mutat a felnőttkorra. A gyermekjogi megközelítés alapján ez azt jelenti, hogy a gyermeki fejlődés támogatásával később valamennyi jog érvényesítése lehetővé válik.
- 3) A gyermeki fejlődés megértése segítheti a szakembereket abban, hogy eredményesebben és hatékonyabban foglalkozzanak a gyerekekkel. A gyermekjogi megközelítés alapján ez azt jelenti, hogy a szakember erősíteni tudja a gyermeket abban, hogy jogait felismerje és érvényesíteni tudja.

Gyermeki fejlődés és kommunikáció

- A gyermeki fejlődés befolyással van a gyermeki kommunikációra, mert a kommunikáció szorosan kapcsolódik a különböző fejlődési területekhez, mint például a szociális, érzelmi, fizikai, kognitív és nyelvi készségek, társas kapcsolatok, identitás, ön-gondoskodás készsége és az egészség.
- A gyermeki fejlődés megértése segítheti a szakembereket, szülőket és gondozókat, nevelőket abban, hogy a gyermek aktuális állapotának megfelelő módon kommunikáljanak vele.

A gyermeki fejlődés alapvető elemei:

Szociális	A jó kapcsolatok kialakításának megtanulása
Fizikai	Növekedés ésérés, a koordináció fejlesztése és erősítése
Intellektuális, szellemi	Gondolkodás és tanulás a szóbeli kifejezés, szóhasználat összefüggésében
Kommunikatív	A másokkal való beszélgetés és interakció megtanulása
Kulturális	Szokások, meggyőződések és hitek fejlődése
Érzelmi	Az érzések és érzelmek megértésének és kifejezésük megtanulása

A gyermeki fejlődés különböző szakaszokban eltérő lehet:

0-3 éves <ul style="list-style-type: none"> - szemkontaktus - elfogadás és megosztás - 'gügyögő' hangok (beszéd előtti, pl. mama, papa, baba) - egyszerű szavak és mondatok	3-5 éves <ul style="list-style-type: none"> - egyszerű érzések és információk kifejezése - egyszerű történet mesélés - rajzon és játékon keresztül történő kommunikáció - a beszéd társadalmi vonatkozásának fejlettebb megértése
6-12 éves <ul style="list-style-type: none"> - rokonokhoz, barátokhoz való kapcsolódás jelentőségének erősödése - fejlettebb nyelvi és kommunikációs készségek	13-18 éves <ul style="list-style-type: none"> - önálló identitás kialakulása - érzelmi függetlenség iránti igény megjelenése - magasan fejlett értelmi képesség - kockázatvállalás - hormonális hatások

A gyerekközpontú megközelítést használva kiindulópontként, egészítsük ki az alábbi ábrát azon tényezőkkel, amelyek hatással lehetnek a fejlődésre és kommunikációra.

A gyermeki fejlődés figyelembe vétele hogyan eredményez jobb gyakorlatot?

- A gyerek helyzetéhez igazodó egyéni értékelések elkészítése
- Lehetséges kommunikációs gátak felismerése
- Annak megértése, hogy az eltérő kommunikációs szükségletek eltérő tudáson, fejlettségen és készségeken alapulnak
- Kommunikációs terv elkészítése
- Felkészítés a váratlan kihívások eseteire
- A fejlődési elmaradások, ill. nehézségek felismerésével a megfelelő segítség nyújtása a gyerekek és a családjának, megelőzve ezzel a további vagy kialakulóban lévő bántalmazást
- **Egyéb...**

A gyermeki fejlődés figyelmen kívül hagyása hogyan vezethet káros gyakorlathoz?

- A „mindenki és minden egyforma” megközelítés, a gyerekek sematikus leírás szerinti kezelése
- A gyermek egyéniségének figyelmen kívül hagyása
- A gyermek értékelése vagy hátrányos megkülönböztetése, annak alapján, hogy még nem érte el a ’megfelelő’ fejlődési szintet
- Döntések és ítéletek formálása feltételezéseken, sztereotípiákon, vagy önkényes kritériumok alapján (pl. a gyerek “megfelelő” korú, fejlettségű, hogy a gyerekek “mit kellene/illene” csinálni, a koránál fogva, vagyoni vagy társadalmi status vagy más önkényes szempontok)
- A személyiség illetve viselkedés fejlődésbeli problémaként történő értelmezése
- A fejlődési ismeretek felhasználása arra, hogy bizonyos csoportokhoz tartozó egyéneket megkülönböztessünk (pl. szegény családok gyermekei).
- **Egyéb...**

Milyen tényezőket szükséges figyelembe venni egy értékelés elkészítésénél?

- Az előfeltételezések elkerülése!
- A következő kérdéseket tegyük fel magunknak:
  - o Mi a legjobb a gyerekek az adott körülményeknek megfelelően?
  - o A gyerek fejlettségi szükségletei, hogyan befolyásolják a vele történő kommunikáció módját? Tudom-e ezt megfelelően kezelni?
  - o A gyermek fejlődési szükségletei befolyásolják-e az általam meghozott döntéseket
  - o Meg tudom-e válaszolni ezeket a kérdéseket vagy további szakember(ek) segítségét kell kérnem?
- Fontos, hogy nyitottak legyünk arra, amit a gyerek mondani szeretne.
- **Egyéb...**

2.2 FŐBB TÉNYEZŐK A GYERMEKI FEJLŐDÉS ÉS A KOMMUNIKÁCIÓ KAPCSÁN

Ez a rész a gyermeki fejlődés három, a kommunikációs készségekkel szoros kapcsolatban álló tényezőt mutat, be illetve meghatározza azon védő vagy káros hatásokat, amelyek kialakulásukra befolyással lehetnek. A három tényező a következő:

- Kötődés;
- Önbecsülés;
- Reziliencia (megküzdési képesség)

A munkafüzet ezen részében egy-egy rövid leírás található a három, említett tényezőről. A munkafüzet végén található 'további olvasmányok' részben további források és leírások találhatók ehhez a témához is.

KÖTÖDÉS

○ Definíciók:

- A kötődési elmélet szerint, a gyerek első 2-3 évét jellemző kapcsolata az elsődleges gondozójával/gondozóival meghatározza későbbi fejlődését és életkilátásait.

○ A biztonságosan kötődő gyerek:

- Önállóbb, társas, szociális és viselkedési készségei fejlettebbek, jobb az önbecsülése és az ellenálló képessége

○ A nem biztonságosan kötődő gyerek:

- Alacsony önértékelés, jobban függ másoktól, elszigetelt és távolságtartó, jellemzőbb a depresszió illetve a szorongás

○ Forrás és további információ:

A génektől a társadalomig: a koragyermekkorai fejlődés szinterei, (Danis, I, Farkas, M, Herczog, M, Szilvási, L szerk.), Biztos Kezdet könyvek, Budapest, 2011, 76-126. oldal

http://www.bddsz.hu/sites/default/files/Danis%20et%20al_Biztos%20Kezdet%20Kötet%20Ibel%C3%ADvek.pdf

Gondolkodjunk végig: Mi segítheti vagy gátolhatja a biztonságos kötődés kialakulását?

Példák:

- + Legalább egy, állandó elsődleges gondozó a korai években
- Az elsődleges gondozó hiánya (vagy gyakran változó)
- + A gondozó figyelembe veszi a gyermek szükségleteit
- A gondozó figyelmen kívül hagyja a gyermek szükségleteit

ÖNBECSÜLÉS

- **Definíció:**
  - Megfelelő önértékelés és magabiztosság
- **Önbecsüléssel rendelkező gyerek:**
  - Magabiztos, önértékelése pozitív, jól reagál a változásokra, tudja, hogy szeretetre méltó és támogatásra érdemes
  - Egyéb?
- **Alacsony/negatív önbecsülésű gyerek:**
  - Magabiztosság hiánya; úgy érzi: csúnya, nem érdemli meg, hogy szeressék/támogassák, nem szerethető; nem szeret; nem szereti a változást; nehezen kommunikál; jellemző a depresszió vagy szorongás, stb.
  - Egyéb?
- **Forrás és további információ:**

Pál Feri: Önértékelés, önbecsülés, önbizalom, <http://csaladhalo.hu/cikk/egeszseg-es-lelek/onertekeles-onbizalom-onbecsules-pal-feri-eloadasa>

Gondoljuk végig: Mi segítheti vagy gátolhatja az önbecsülést?

Példák:

- + Családtagok és barátok szeretete
- Állandó kritika tárgya
- + Bátorítás és dicséret
- Úgy érzi, nem hallgatja meg senki, nem figyelnek rá

REZILIENCIA

○ Definíció:

- Az eredeti kiindulópontba való visszatérés képessége (“keljfeljancsi-képesség”)

○ A reziliens gyerek (Masten et al 1990):

- 1) Magas kockázatú állapotban sem zárkóznak el a nehézségektől
- 2) Megküzdési stratégiákat dolgoznak ki olyan helyzetekre, amelyek stresszel járnak
- 3) Súlyos traumát élnek át, majd felépülnek és továbblépnek

○ Reziliencia hiánya:

- Zárkózott vagy nem képes felépülni az őt ért traumából

○ Forrás és további információ:

Dávid Imre, Fülöp Márta, Pataky Nóra, Rudas János: Stressz, megküzdés, versengés, konfliktusok, Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége, 2014 , http://tehetseg.hu/sites/default/files/konyvek/geniusz_34_net.pdf

Gondoljuk végig: Mi segítheti vagy gátolhatja a reziliencia kialakulását?

Példák:

- + Kapcsolatok és támogatás a családon kívüli is
- A közösségtől való elszigetelődés
- + Családi harmónia
- Családi diszfunkció
- + Szoros kapcsolatok (kötődés)
- Kötődés hiánya

2.3 FEJLŐDÉSI, EGYÉNI ÉS TÁRSADALMI TÉNYEZŐK, AMELYEK HATÁSSAL LEHETNEK A KOMMUNIKÁCIÓRA

Fejlődési, egyéni és társadalmi tényezők							
Kulturális szokások	A kommunikációra kiható fogyatékoság	Számos trauma elszenvedése	Alacsony önértékelés	Magas önbecsülés	Magas reziliencia	Testi fogyatékoság	Bizonytalan kötődés

A kommunikációt jellemző viselkedés							
Szemkontaktus hiánya	Kiabálás és káromkodás	Egymásnak ellentmondó információk	Szótlanság	Viccelődés és nevetgélés. A helyzet komolyságának elutasítása.	Nem képes egy helyben ülni	Beszéd	Lényegretörő és érzéketlen

Hogyan lehet félreértelmezni							
Érdektelenség	Tiszteletlenség	A gyermek nem traumatizált	Eltitkolás, hazudozás	Nem alkalmas a kommunikációra	A gyerekek nincsenek mit mondaniuk	A gyermek komolytalanul veszi az eljárást	A gyermek magabiztos és nincs szüksége támogatásra

Mi az ami igazából történik?						
A gyermek nem bízik az eljárási folyamatban / A felnőtt nem támogatja megfelelően a gyermeket a bizalom kialakulása érdekében	A gyermeknek a kommunikációjára hatással lévő fogyatékosága van / A felnőtt nem alkalmazkodik a gyermek szükségleteihez	A gyermek a társadalmi normáknak megfelelően beszél a felnőtthez / A felnőtt nem veszi figyelembe az eltérő kulturális szokásokat	A gyermek megvan ijedve / A felnőtt nem reagál megfelelően a gyermek érzéseire	A gyermek nem érzi, hogy ösztönöznék arra, hogy megszólaljon / A felnőtt nem teremtette meg a megfelelő környezetet	A gyermek nyugodtan viselkedik, miközben erős trauma érte / A felnőtt talán megnyugodott, hogy a gyerekekkel semmi baj nem történt, anélkül, hogy ezt megkérdőjelezné	A gyermek nem vár el semmit az eljárástól / A felnőtt nem magyarázza el megfelelően, hogy mi történhet

Csoportos foglalkozás - esettanulmány készítése

- Név
- Életkor
- Nem
- Háttér
  - Kivel él a gyerek? Ez változott-e a közelmúltban? Miért vesz részt a gyerek 'jogi eljárásban'? Mi jellemzi a gyerek környezetét, életét?
- Fejlődési, egyéni és társadalmi tényezők, amelyek hatással lehetnek a kommunikációra
  - Van-e bármilyen fejlődésbeli problémája a gyereknek, amely akadályozhatja a vele való kommunikációt? Van-e bármilyen a kommunikációt befolyásoló magatartásbeli problémája a gyereknek, amiről a szakembernek tudnia kell?
- Kommunikációs szükséglet
  - A fentiek alapján, a gyereknek további segítségre van-e szüksége a kommunikációt illetően? Van-e olyan kommunikációs technika, amelyik kifejezetten fontos lehet?

Példák:

- Egy diák visszaéléssel gyanúsít meg egy tanárt
- Egy kislány szülei válófélben vannak
- A szakellátásban lévő gyerek, már több elhelyezést és változást élt meg, és most egy újabb van kilátásban
- Egy menedékkérő gyermeket a törvénysértéssel gyanúsítanak
- Egy fogyatékossgal élő gyerek kommunikációs nehézségeiből adódóan, nehezen tudja megértetni magát

Ők úgy vélik, hogy ha mi nem beszélünk, akkor nincs véleményünk, de gyakran nem ez a helyzet – meg kell érteniük, hogy vannak rossz és szomorú napjaink, és nem akarunk megnyílni akárkinek.

A gyermekek és a fiatalok véleménye

Azt gondolják, ha a gyerekek nem sírnak, akkor jól vannak. Meg kellene kérdezniük, hogy érezzük magunkat igazából, nem pedig csak megpróbálni kitalálni.

OLVASÓKÖNYV – MÁSODIK MODUL

További információ a gyermeki fejlődés témájában

Fejlődéseméletek

Különböző elméletek alakultak ki azzal kapcsolatban, hogy a gyerekek miként tanulnak és ez milyen hatással van a fejlődésükre. A pszichológia és az oktatás legmeghatározóbb szakemberei megfigyelték a gyerekeket. Elméleteik fókuszában a gyerekek természetes fejlődése és a gondoskodás hatásának vizsgálata állt. A különféle elméletek eltérő következtetésekkel jártak azzal kapcsolatban, hogy a gyerekek a különböző fejlődési területeken, mitől, hogyan változnak. Amikor egy-egy elméletet elfogadnak a gyerekek nevelésével és oktatásával foglalkozók, az jelentős hatással van a gyakorlat alakulására, változására is. Néhány teoretikus nagyon jelentősen befolyásolta a nézeteinket¹:

Irányzatok	Meghatározó alakjai	Az elmélet a gyakorlatban
Behaviorista	Ivan Pavlov (1849 – 1936) Burrhus Skinner (1904-1994)	A viselkedés a környezeti feltételek változtatásával módosítható. (kutya – csengő kísérlet) A viselkedés változtatása díjazással vagy büntetéssel. Pozitív illetve negatív megerősítés.
Szociális tanuláselmélet (viselkedés)	Albert Bandura 1925 -	A viselkedést a mintaként szolgáló szociális környezet alakítja (agresszióval kapcsolatos BoBo Doll kísérlet)
Konstruktivista	Jean Piaget (1896 – 1980) Lawrence Kohlberg Lev Vigotszkij (1896 – 1934) Jerome Bruner 1915 – Margaret Donaldson 1926 –	A gyermek kognitív fejlődésének 4, egymást követő szakasz elmélete Az erkölcsi fejlődés három állomása Piaget erkölcsi fejlődés három állomásának további felosztása A nyelvi készségek fejlesztésének fontossága A távolság az önálló problémamegoldás képessége, színvonala és a felnőtt, vagy kortárs segítségével történő problémamegoldás között A gondolkodás háromféle módja és a kultúra

¹ How Children Learn From Montessori to Vygotsky - educational theories and approaches made easy - Linda Pound (2005) Step Forward Publishing.

	Chris Athey	jelentősége a tanulásban Konkrét és elvont gondolkodás; Piaget fejlődési állomásai alapján
Pszichoanalitikus	Sigmund Freud (1856 – 1939) Erik Erikson (1902 – 1994)	A személyiség fejlődés három állomása A pszichoszociális fejlődés három állomása
Kötődés elmélet (szociális, érzelmi és viselkedésbeli fejlődés)	John Bowlby (1907 – 1990) Donald Winnicott (1896 – 1971)	A gyerekeknek szükségük van a kötődésre a koragyermekkorban, a későbbi fejlődésük érdekében Szeparációs szorongás Az anya-gyerek kapcsolat, interakció jelentősége a fejlődésben. Hiányának hatása a fejlődésre. A csecsemő nem képes elszigetelten létezni

TOVÁBBI INFORMÁCIÓ A GYERMEK BESZÉDFEJLŐDÉS TÉMAKÖRÉBEN:

http://janus.ttk.pte.hu/tamop/tananyagok/kommunikacio_es_fejlodes/a_nyelv_kialakulsa_alap_fok_on_36_ves_kor.html

<http://www.abcaademia.hu/beszed.html>

TOVÁBBI INFORMÁCIÓ A GYERMEKI FEJLŐDÉS TÉMAKÖRÉBEN:

A génektől a társadalomig: a koragyermekkorai fejlődés szinterei, (Danis, I, Farkas, M, Herczog, M, Szilvási, L. szerk.), Biztos Kezdet könyvek, Budapest, 2011, 76-126. oldal

http://www.bddsz.hu/sites/default/files/Danis%20et%20al_Biztos%20Kezdet%20Kotet%20I_bel%C3%ADvek.pdf

Mérei Ferenc-Binét Ágnes: Gyermeklélektan, Budapest, 2006

Lépésről lépésre: <http://www.lepesrollepesre.eoldal.hu>